

2 515

■ Teória tried a triedneho boja patrí k základným problémom marxizmu-leninizmu. V období dogmatických deformácií marxistickej ideológie bola táto teória vulgarizovaná zvlášť pokiaľ sa týka tried za socializmu. Ani dnes táto problematika nie je definitívne vyriešená.

APLIKÁCIA METODOLOGICKÉHO PRÍSTUPU KLASIKOV NA OTÁZKU EXISTENCIE TRIED ZA SOCIALIZMU

Pri štúdiu obecnej problematiky triedy málo so zdôrazňuje Marxov metodologický princíp: „Pokiaľ milióny rodín žijú za hospodárskych a existenčných podmienok, ktoré ich spôsob života, ich záujmy a ich vzdelanie odlišujú od spôsobu života, záujmov a vzdelania iných tried a stavajú ich proti nim nepriateľsky, tvoria triedu“ (Marx - Engels 1952).

Podľa tejto charakteristiky je existencia triedy spojená so štyrmi znakmi:

1. Hospodárske existenčné podmienky.

Odvodené znaky

2. spôsob života,

3. záujmy,

4. vzdelanie.

Z tejto charakteristiky vyplýva, že trieda nie je len ekonomickou kategóriou, ale komplexnou sociologickou kategóriou (Kosík 1958).

Na tomto mieste je správne si pripomenúť Leninovu interpretáciu Marxa: „... činy „živých osobností“ v rámci každej takejto spoločensko-ekonomickej formácie, činy nekonečne rôznorodé a zdanlivo také, čo sa nijako nedali systematizovať, boli zovšeobecnené a redukované na činy skupín osobností, odlišujúcich sa navzájom podľa úlohy, ktorú hrali v systéme výrobných vzťahov podľa podmienok výroby a teda podľa podmienok ich životného postavenia, podľa záujmov, ktoré určovali toto postavenia — slovom: boli zovšeobecnené a redukované na činy tried...“ (Lenin 1953).

Definíciu triedy vypracoval Lenin (1952); vyplýva z nej predbežne niekoľko záverov:

a) hlavným základom triedy je ekonomická štruktúra;

b) podľa poslednej časti definície má Lenin na mysli dichotomický model;

c) definícia je vypracovaná v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu a má v súvislosti s kontextom ukázať znaky triedy, aby bolo jasné, v akom smere majú triedy odumierať.

V porovnaní s Marxovým citátom je táto definícia zameraná len ekonomicky; môže z nej teda plynúť dojem:

- a) Marx chápe triedu komplexne, zatiaľ čo Lenin len ekonomicky;
b) na podklade dichotomického modelu existuje platnosť teórie tried len pre antagonistické formácie.

Predpokladáme, že takýto úsudok je jednostranný. Po definícii triedy konkretizuje Lenin odstránenie tried úplným odstránením rozdielu medzi mestom a dedinou, medzi fyzicky a duševne pracujúcimi, čo je dlhodobý proces (Lenin 1954).

V základe triedneho rozdelenia je podľa klasikov marxizmu-leninizmu deľba práce. To platí i o socialistických triedach. K prekonaniu triednych rozdielov za socializmu treba odstraňovať rozdielne hospodárske existenčné podmienky, k čomu nestačia len politicko-sociálne opatrenia, ale treba sa hlavne prostredníctvom celospoločenských orgánov orientovať na pokrokové tendencie v rozvoji výrobných síl. Ak sociálnym dôsledkom industrializácie v poľnohospodárstve tam, kde bolo súkromné poľníctvo, je vznik socialistickej triedy, bude sociálnym dôsledkom vedecko-technickej revolúcie (špecifickej industrializácie v poľnohospodárstve) podstatné urýchlenie strácania sa triednych rozdielov.

Ďalej je treba prekonávať i pasívny odpor mnohých pozostatkov malovýroby, zároveň s tým malovýrobné zvyky a zotrvačnosť. Keď použijeme k tejto myšlienke skúsenosti s problémom ako prekonať „združenú malovýrobu“ v socialistických poľnohospodárskych výrobných družstvách „skutočnou socialistickou veľkovýrobou“, potom je možné uvedomiť si spojitost medzi pozostatkami malovýroby v socialistických výrobných družstvách s pasívnym odporom a zotrvačnými zvykmi bývalých malovýrobcov, spätých so skupinovým vlastníctvom (Klofáč 1962).

EXISTUJÚ TRIEDY ZA SOCIALIZMU?

Domnievame sa, že názory, ktoré zdôvodňujú, že triedy za socializmu neexistujú sú jednostranné, zabsolutňujú rozdiely sociálnych skupín za socializmu a antagonistických tried tak, až im triedny rámec zmizne.

Triedy v socialistickej spoločnosti nemajú už podstatné rozdiely, ale rozdiely, ktoré sa postupne stierajú. V socialistickej spoločnosti triedne rozdiely zanikajú (Wiatr 1964). Pre socialistickú spoločnosť je typické u tried to, čo triedy spojuje, nie to, čo ich rozdeľuje. Vzhľadom k tomu, že každá trieda, skupina je daná tým, čím sa odlišuje od iných, svedčí táto skutočnosť o postupnom miznutí tried. Triedne rozdiely sa však zachovávajú, pretože socializmus je spoločnosť, ktorá sa nerozvíja na svojej vlastnej základni. Medzi triedami neexistuje za socializmu štrukturálny konflikt. Kritérium vzťahu k výrobným prostriedkom stratilo u socialistických tried svoj bývalý význam; je ho treba i u družstevného poľníctva doplniť kombinovanými kritériami (Szczepański 1966) ako napr. vzdelanie, pochopenie základných záujmov socialistickej spoločnosti, aktivita, podiel na riadení spoločnosti, zárobok.

Predpokladáme, že triedy za socializmu sú preto, lebo:

1. Rozdielne formy vlastníctva (všeludového a skupinového) vytvárajú u vlastníkov rozdielny vzťah k výrobným prostriedkom. Tento neantagonistický vzťah nemožno však pokladať za hlavný a rozhodujúci vzťah sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti; je len odvodeným od diferenciácie v charaktere práce.

2. Deľba práce, kultúrne a politické uvedomenie poľníctva nedovoľujú ešte pozdvihnúť priemer poľníctva v hospodárskych existenčných podmienkach, spoločne života, pochopení základných záujmov socialistickej spoločnosti, z toho vyplýva podiel na riadení spoločnosti a úroveň aktivity a vo vzdelaní na úrovni priemeru robotníctva a tiež nie na úroveň inteligencie, pričom súhrn životných podmienok, na rozdiel od inteligencie, stavia poľníctvo do podobných životných podmienok.

Názory, že triedy neexistujú:

1. Opierajú sa len jednostranne o Marxov dichotomický model (a nechcú vidieť, že Marx neanalyzoval súčasnú socialistickú spoločnosť, ktorá sa uskutočnila za úplne iných historických podmienok).

2. Triedy ekonomizujú a s odstránením ekonomického antagonizmu podľa nich sú triedy odstránené.

Domnievame sa, že:

1. Existuje priama kontinuita medzi triednym rámcom súkromne pracujúceho roľníctva a triednym rámcom socialistického družstevného roľníctva. Ináč by sa mohlo považovať skupinové vlastníctvo len za samoúčelné alebo za „taktizovanie“ zo strany vedenia socialistického štátu, aby socializmus na dedine bol vybudovaný v podstate len na základoch roľníctva.

2. Socialistické družstevné roľníctvo má s robotníctvom jednotu záujmov v socialistickej spoločnosti, nie však totožnosť; naopak, niektoré záujmy sú rozporné — relatívne trieda proti triede (B a u m a n 1966). Záujem socialistického družstevného roľníctva bol do určitej miery v histórii kolektivizácie dediny porušovaný, čo viedlo miestne k narušeniu vzťahu robotníctva a roľníctva a k čiastočnému zosilneniu triedneho rámca roľníctva.

3. Trieda nie je iba ekonomickou kategóriou. Na základe delby práce vzniká nielen ekonomický základ triedy, ale i psychológia a organizácia triedy, čo sa týka aj socialistického družstevného roľníctva. Trieda je syntetizujúca a „mnohorozmerná“ kategória z čoho vyplýva nutnosť komplexného výskumu (H i r s z o w i c z o v á 1966a). Psychológia a organizácia družstevného roľníctva vyplýva jednak z kontinuity medzi maloburžoáznym a družstevným roľníctvom, jednak z politických podmienok socialistického štátu.

4. Psychológia triedy socialistického družstevného roľníctva zodpovedá kladom i nedostatkom, historickému i súčasnému poňatiu skupinového vlastníctva. Toto vlastníctvo podporovalo prechod roľníctva k socializmu.

5. Vyššie uvedeným ukazovateľom zodpovedá i spôsob života družstevného roľníctva. Rozdiely v spôsobe života, v životných aspiráciách, štruktúre rozpočtu spotreby, trávení voľného času, v závislosti na kontinuite medzi maloburžoáznym a družstevným roľníctvom, spolu s podmienkami družstevného roľníctva, sú oproti robotníckej triede ešte triedne rozdiely. Tak teda chápeme socialistické triedy v zmysle pozostatkov, stôp predchádzajúceho triedneho rozdelenia, triednych rozdielov a hraníc. Význam vlastníckych vzťahov za socializmu postupne klesá. Miesto triedneho vzťahu k výrobným prostriedkom sa postupne stáva u socialistických tried dôležitejším znak — úlcha v spoločenskej organizácii práce. Do istej miery sa zvyšuje (ako triedny znak) význam príjmu pracujúcich. Ovšem ťažko je hodnotiť funkciu triedneho znaku — vzťah k výrobným prostriedkom u družstevného roľníctva, keď je známe, že v minulosti nedostalo skupinové vlastníctvo dostatok priestoru na základe zákona hodnoty a tým nepochybne bola brzdená iniciatíva družstevníkov ako triedy.

6. Kontinuita medzi triednym rámcom súkromne pracujúceho roľníctva a triednym rámcom socialistického družstevného roľníctva, rozpornosť záujmov medzi robotníckou triedou a družstevným roľníctvom v rámci jednoty základných záujmov socialistickej spoločnosti, psychológia a organizácia triedy družstevného roľníctva si vyžadujú uvedomelý a jednoznačný pocit družstevného vlastníctva. Týmto podmienkam by malo zodpovedať i politické postavenie družstevného roľníctva, opierajúce sa o presadzovanie zvláštnych záujmov, na podklade roľ-

nícko-demokratickej inštitucionálnej základne zdola nahor. Tým sa plne zaručuje podiel družstevného roľníctva na moci v súlade so záujmami socialistickej spoločnosti.

Zaujímavé riešenie, veľmi rozšírené, je v súčasnosti v SSSR, kde sa uznávajú tzv. vnútrotriedne rozdiely (Kravčenko, Faddejev 1966). Napr. Semenov (cit. Kravčenko, Faddejev 1966) rozlišuje v kolchoznom roľníctve — kolchozníkov, ktorí nemajú profesionálnu prípravu, kolchozníkov nízkej, strednej a vysokej kvalifikácie. Okrem toho vnútrotriedne rozdiely existujú v delení na nízkorentabilné, strednorentabilné a vysokorentabilné kolchozy. Buslov (cit. Kravčenko, Faddejev 1966) uvádza tieto kritériá vnútrotriednych rozdielov: kolchozníkov s ručnou prácou, mechanizátorov, špecialistov poľnohospodárskej výroby. Podľa môjho názoru je delenie podľa rentability adekvátne vnútrotriednym rozdielom, lebo vyplýva jednak z charakteru práce a jednak z kontinuity triednej situácie dediny pred kolektivizáciou, je tiež výrazom i triednej uvedomelosti. Výnimkou sú tie socialistické poľnohospodárske družstvá, kde nízka rentabilita je výsledkom prírodných podmienok. Delenie podľa vnútrokolchoznej kvalifikácie nebude pravdepodobne v každom prípade v priamej súvislosti s triednou príslušnosťou v generačnej línii jednotlivých rodín od počiatkov kolektivizácie. (To znamená, že nenajdeme priamy vzťah medzi triednou štruktúrou pred kolektivizáciou a delením družstevného roľníctva podľa kvalifikácie.)

Súhlasíme s názorom, že určujúcim kritériom vnútrotriednych rozdielov — pokiaľ sa dá o nich hovoriť, je charakter práce (napr. v SSSR Kapeljan, Kogan — cit. Kravčenko, Faddejev 1966) a nie zdroj a veľkosť dôchodku. V tomto prípade nahradzuje sféra rozdeľovania základnú výrobnú sféru. Odmietame rovnako ako určujúce kritérium množstva a kvalitu práce, ktorá môže ovplyvňovať vnútrotriedne rozdiely len druhotným spôsobom, v závislosti na charaktere práce. Od charakteru práce závisí vzdelanie a kvalifikácia a dokonca celkový spôsob života, vrátane voľného času.

Vzniká ovšem otázka, či vnútrotriedna diferenciacia nepresahuje triednu diferenciaciu, či vnútrotriedna diferenciacia nie je dôležitejšia ako diferenciacia triedna a či nie sú vôbec vnútrotriedne rozdiely v logickom protiklade s triednymi rozdielmi? Tieto otázky ostanú ešte na dlhú dobu diskutabilné. Myslíme si, že problematika vnútrotriednej diferenciacie úzko súvisí s politickými úlohami socialistických tried a práve úspešné realizovanie politických záujmov jednotlivých tried vytvára predpoklady, aby postupne vnútrotriedne rozdiely strácali svoj triedny charakter a tým sa umožňuje miznutie celotriednych rozdielov.

Vnútrotriedne rozdiely u socialistického družstevného roľníctva nie je možné zjednodušovať len na schopnosť vedenia JRD a na pracovnú morálku družstevníkov. Ako ukazuje sociologický výskum v Nitrianskom okrese, existuje korelácia medzi hodnotou základných výrobných prostriedkov na 1 ha v JRD (tab. I) a hodnotením JRD na veľmi dobré, priemerné, slabé, podľa komplexných hospodárskych ukazovateľov, uznávaných stránickými a štátnymi orgánmi (Režný 1965).

Tieto rozdiely zrejme môžu byť odstraňované na základe celospoločenského — politického riadenia. Politický charakter triedy socialistického družstevného roľníctva, spojený s možnosťou, aby družstevní roľníci disponovali skupinovým vlast-

I. Hodnota základných výrobných prostriedkov na 1 ha v JRD

Ukazovateľ	Veľmi dobré	Priemerné	Slabé
Počet JRD	6	11	6
Ø Kčs/ha	11 302	9112	7814

níctvom, ovplyvňuje úspešne alebo menej úspešne formovanie tejto triedy. Referenčný systém socialistického družstevného roľníctva sa v porovnaní s antagonisticými triedami zmenšuje, tak ako sa zmenšuje i u robotníckej triedy.

I keď sa teoreticky formálne uznávalo formovanie triedy socialistického družstevného roľníctva, bolo v minulosti odvodzované od statického, samoučelného poňatia družstevného vlastníctva a prehnane naplňované optimizmom. A preto vzniká v „teórii“ dojem, ako by dosiahnutie úrovne robotníckej triedy mohlo byť výsledkom lineárneho vývoja družstevného roľníctva bez komplikácií a prípadných okľuk.

Nedôsledné uplatňovanie tovarovo-peňažných vzťahov pri výstavbe socialistickej spoločnosti škodilo ako robotníctvu, tak dvojnásobne družstevnému roľníctvu a tiež i súkromnému roľníctvu. Celá prirodzenosť roľníka — jeho dvojaký charakter (ktorý nie je odstránený vstupom roľníka do poľnohospodárskeho výrobného družstva, pričom bývalá súkromno-vlastnícka stránka ekonomického postavenia roľníka sa mení v stránku súkromno-vlastníckeho prežitku) sa niekedy deformoval administratívnym tlakom v človeka s malou iniciatívou, často s formálnym prístupom k socialistickej demokracii a neveriaceho v silu skupinového vlastníctva.

Deliaca triedna hranica, ktorá vedľa momentu boja proti kapitalizmu, zahrňuje i neantagonistický rozpor medzi robotníkmi a družstevnými roľníkmi, je nielen v skupinovom vlastníctve, ale tiež v spôsobe života, v možnosti disponovať so základnými životnými prostriedkami (jedlo, ošatenie, bývanie apod.). Táto možnosť je podmienená jednak subjektivitou družstevného roľníctva, naväzujúcou na „starý“ spôsob života, jednak objektívnym záujmom robotníckej triedy riešiť vnútropolitické otázky tak, aby bol zaistený štát robotníckej triedy (neskoršie všetkých pracujúcich), pričom, ako ukazujú historické skúsenosti, hrozí nebezpečenstvo, že poľnohospodárstvo, nevynímajúc družstevného roľníctva, bude pri výstavbe socializmu následkom subjektivistických tendencií dopláčať na výstavbu socializmu, v porovnaní s robotníkmi a inteligenciou (tým nepopierame nutnosť dediny prispievať na industrializáciu krajiny).

EXISTUJE TRIEDA SOCIALISTICKÉHO DRUŽSTEVNÉHO ROĽNÍCTVA V ČESKOSLOVENSKU?

Pod formovaním triedy socialistického družstevného roľníctva v Československu rozumieme rozvoj a narastajúcu ekonomickú, politickú a ideologickú jednotu družstevného roľníctva na základe skupinového vlastníctva, deľbou práce a ekonomickými vzťahmi počínajúc a ideologickou sférou nadstavby končiac. Je to zároveň rozvoj celého súhrnu materiálnych, sociálno-psychologických a ideových faktorov, vytvárajúcich túto triedu v jej jednote a vzájomnom pôsobení, vychádzajúci z kontinuity medzi triednym rámcem pracujúceho súkromného roľníctva a socialistickým zväzkom robotníckej triedy a družstevného roľníctva. I túto triedu treba chápať konkrétne v danej štruktúre. Trieda je konkrétne obecná veličina (H e g e d ť s 1966).

Proces odstraňovania triedneho rámca v ČSSR je brzdený retardáciou v poľnohospodárstve. Ekonomí Nikl a Okáli (cit. Lipták 1966) prišli k záveru, že podiel čs. poľnohospodárstva na tvorbe národného dôchodku sa pohybuje okolo 26—28 % a nie na úrovni 12—13 %, ako vypočítali štatistické orgány. Tieto a ďalšie nezdravé javy zapríčinili niekedy formovanie triedy socialistického družstevného roľníctva nežiadúcim spôsobom, predovšetkým v nevhodnej vekovej štruktúre. Trieda socialistického družstevného roľníctva „stárne a feminizuje sa“, pričom sa nevytvárajú dostatočné podmienky pre zlepšenie ťažkej situácie družstevníčiek, zaostáva zvyšovanie kvalifikácie družstevných roľníkov za objektívnou potrebou. V niektorých krajoch, hlavne na Slovensku,

je ideológia družstevného roľníctva ešte silne zafarbená náboženstvom (K a l u - z á k 1967). Trieda socialistického družstevného roľníctva má pre to všetko v niektorých aspektoch nebezpečie deformácie.

Kedy je v podstate po stránke vlastníckej sformovaná trieda socialistického družstevného roľníctva?

Naša hypotéza vychádza z nasledujúceho modelu:

1. Keď v závislosti na sociálnej štruktúre socialistickej spoločnosti existujú u družstevného roľníctva znaky definície triedy — vzťah k výrobným prostriedkom, úloha v spoločenskej organizácii práce, spôsob získavania a veľkosť dôchodku (to všetko spolu dáva miesto v sústave spoločenskej výroby) a keď sa družstevné roľníctvo adaptovalo pre roly a pozície v rámci týchto vzťahov.

2. Keď družstvá spolu so socialistickým štátom dosiahli taký stupeň výrobných síl, ktorý umožňuje vytvoriť materiálno-technickú základňu tejto triedy (stupeň veľkovýroby, založený na používaní strojových mechanizmov) a k tomu je potrebná i väzba zodpovedajúcej vzdelanostnej a kultúrnej úrovne družstevníkov.

3. Keď spolu s rozvojom síl a výrobných vzťahov u poľnohospodárskych výrobných družstiev (ekonomická stránka) sa vytvorila politická a ideologická stránka tejto triedy; predpokladáme, že politická a ideologická stránka družstevného roľníctva so svojím obsahom, tendenciami vývoja i objektívnym cieľom sa kryje s ideológiou a politikou robotníckej triedy. Odlišuje sa špecifickým vytváraním konformity družstevného roľníctva so socialistickou spoločnosťou, ktoré prostredníctvom nových skúseností prekonáva bývalé maloburžoázne prežitky a obmedzenosť svojho prostredia.

4. Táto jednota všetkých stránok na podklade komunikácie posilňuje späťne tak ekonomickú stránku, ako stránku základnú, umožňujúcu sústavný rast produktivity práce.

5. Vzťah sociálnej štruktúry socialistickej spoločnosti vcelku a poľnohospodárskych družstiev dosiahne určité minimum, ktorým je umožnené fungovanie socialistických vzťahov so sociálnymi postojmi družstevných roľníkov.

6. Všetky uvedené faktory sa musia prejavovať vo vyššej formálnej organizačnej štruktúre socialistických poľnohospodárskych družstiev, ktorej odpovedá adekvátne neformálna štruktúra.

7. Existenciu triedy socialistického družstevného roľníctva treba chápať v celoštátnom globálnom rámci, čo znamená, že k jej ustanoveniu treba, aby tu bola združená väčšina poľnohospodárskej pôdy; tak strana a štátny aparát môžu podstatným spôsobom v rámci štátu, ako spoločenského systému, ovplyvňovať masu družstevných roľníkov cez ďalšie inštitúcie.

8. Uvedené faktory pôsobia na zvýšenie výroby a tržnosti poľnohospodárskych družstiev; ich ekonomickú silu treba posudzovať spolu so štátnymi majetkami. Medzi týmito dvoma formami socialistického vlastníctva existuje objektívny systém závislostí (tržná produkcia ovšem tu nehrá samostatnú, alebo dokonca určujúcu úlohu).

9. Roľníci — bývalí kapitalistickí podnikatelia z väčšej časti (ekonomicky) sú likvidovaní.

V Československu vzhľadom k celkovej hospodárskej a politickej situácii v JRD, spolu s vplyvom štátnych majetkov možno povedať, že kolektívnym medzníkom pre vznik triedy socialistického družstevného roľníctva sú roky 1957 — 1958. Vznik triedy socialistického družstevného roľníctva (sformovanie hlavne po stránke vlastníckej) musíme hodnotiť v úzkej súvislosti s rozvojom socialis-

tického sektora. To znamená hodnotiť i vplyv družstevného sektora (spolu so štátnymi majetkami) na trhu (tab. II).

Roky 1957–1958, ako kvalitatívny medzník, nemožno odtrhnúť od predchádzajúceho obdobia začiatku a rozvoja vyšších typov JRD (III. a IV. typ), kedy je možno hovoriť o vznikaní triedy socialistického družstevného poľníctva. Myslíme si, že roky 1957–1958 boli dozreté pre vznik celoštátnej inštitúcie družstevného poľníctva.

II. Podiel JRD a ŠM v % na tržnej poľnohospodárskej produkcii a na dodávkach do centrálnych fondov

Ukazovateľ	1953	1954	1955	1956	1957	1958	1959	1960
Tržná poľnohospodárska produkcia								
JRD	27,0	25,0	25,4	28,6	30,9	45,0	55,3	60,3
ŠM	18,3	19,8	19,0	18,2	18,3	18,3	19,0	21,2
Dodávky do centrálnych fondov								
JRD	29,0	26,8	26,6	29,0	31,6	46,9	57,3	63,1
ŠM	19,8	20,6	20,0	19,5	19,1	19,5	19,6	22,3

Trieda socialistického družstevného poľníctva nie je v súčasnosti zďaleka sformovaná po politickej a ideologickej stránke, v mnohom nie ani po stránke ekonomickej. Paradoxným problémom zostáva, že dvojnásobný vlastník, družstevný roľník, typický príslušník triedy socialistického družstevného poľníctva, ktorý je ako vlastníkom skupinového vlastníctva tak i všeludového, má v mnohých prípadoch menšiu odmenu ako je mzda zamestnanca JRD – vlastníka len všeludového vlastníctva (tab. III).

Rozdiel by bol pochopiteľný, keby do vrstvy zamestnancov JRD patrili len vysokokvalifikovaní vedúci pracovníci družstiev, ale tu sú tiež traktoristi apod., ktorých priemerný mesačný príjem neklesne pod 1600 Kčs.

Podľa nás by napomáhalo fungovaniu poľnohospodárskeho systému, keby sa podarilo vytvoriť inštitúciu družstevných roľníkov, ktorá by relatívne bola oddelená od štátneho aparátu a mala svoje vlastné kontakty s jednotlivými JRD. Dokázala by ovplyvňovať v súlade s politikou štátu i základné skupiny vo vnútri JRD a zároveň na svojej základni reagovať na stupeň identifikácie družstevných roľníkov so svojimi JRD a svojou družstevnou celoštátnou inštitúciou. Táto inštitúcia by integrovala všetko pozitívne z hľadiska objektívnej potreby socializmu, čoho bolo dosiahnuté medzi družstevníkmi v neformálnych vzťahoch, internalizáciu socialistických hodnôt a noriem. Prvým krokom v tomto duchu sú Okresné poľnohospodárske združenia.

III. Priemerná mesačná odmena v Kčs členov a zamestnancov JRD v okrese Nitra (Gergeľ 1967)

Skupina pracovníkov	Priemerný mesačný príjem v Kčs	
	1962	1963
Členovia JRD	794	928
Zamestnanci	1455	1974

vlastníka len všeludového vlastníctva

V našich československých podmienkach sa existencia triedy socialistického družstevného roľníctva osvedčila ako vhodný nástroj k odumieraní triedneho rámca. Skutočnosť socialistických tried si vyžaduje ďalší netradičný prístup, ako v štúdiu (nedá sa vystačiť ani so stanoviskom „tradičnej“ marxistickej teórie tried, alebo ideologicko-normativistickým či statuárne funkčným — Janičíjovič 1966), tak i v ekonomickej a politickej praxi. Pri štúdiu nesmieme zabúdať na subjektívnu stránku triedy socialistického družstevného roľníctva — „triedu pre seba“, nakoľko si družstevníci vytvorili určitú formu vedomia — „my“. Pri ďalšom usmerňovaní formovania tejto triedy, pri posilňovaní objektívneho základu triedy socialistického družstevného roľníctva musí nám ísť o to, aby spoločenský obraz vytvorený družstevným roľníctvom o jeho bytí, špecifických a všeobecných záujmoch bol v súlade s potrebou socialistickej spoločnosti, budúceho postupného prechodu ku komunizmu, v súlade s objektívnou zákonitosťou.

Z našej úvahy vôbec nevyplýva nevyhnutnosť existencie triedy socialistického družstevného roľníctva v socialistickej spoločnosti. Za konkrétnych historických podmienok môžu sa roľníci masovo zbavovať pôdy a odchádzať do nepoľnohospodárskych odvetví, predať pôdu štátnym majetkom (resp. odovzdať) alebo môžu roľníci priamo vstupovať do štátnych majetkov ako robotníci. Predpokladá to nielen vyšší stupeň prekonávania maloburžoázných prežitkov vo vedomí roľníctva, ale i zavádzanie najmodernejšej veľkovýroby na štátnych majetkoch, nahradenie družstevnej demokracie adekvátnou samosprávou. V tomto zmysle pokračuje Juhoslávia so svojimi skúsenosťami, vrátane agrokombinátov (Tjaguněnkó 1964).

V Československu nie je podstatnou stránkou vývoja socialistickej dediny v najbližšej budúcnosti prechod roľníkov do štátnych majetkov, ale rozvoj JRD, pričom treba rešpektovať rozdiel medzi postavením robotníctva a družstevného roľníctva, ktorý je ešte ovplyvnený pozostatkami triedneho delenia. Neexistuje však medzi nimi protiklad a tak ani triedny boj. Ciele, formy vlastníctva, tendencie príjmov napomáhajú k vyrovnávaniu. Nemôžeme sa však uspokojiť s konštatovaním objektívneho postavenia družstevného roľníctva. Je treba ďalej pokračovať v sociologickom skúmaní postojov, názorov, jednaní družstevných roľníkov, sledovať, aké ciele si títo roľníci ako jednotlivci a ich skupiny vo svojom jednaní kladú, čím je konkrétne determinované ich jednanie, aké jednanie je optimálne v danej situácii a ako ich k nemu doviesť. Veľkú pozornosť treba venovať neformálnym vzťahom, štruktúram, skupinám a organizáciám (Hirszo-wiczova 1966 b). Nesmie sa zabúdať ani na bývalé dedinské spoločenstvo (Bauman 1965), jeho vzťah k dnešnej dedine, zmenenej socializácii, industrializácii a urbanizácii.

Sme presvedčení, že pojem triedy socialistického družstevného roľníctva má v tomto skúmaní poznávaciu hodnotu a je tiež teoretickým základom pre praktické uvoľnenie politickej aktivity družstevného roľníctva, ktoré v súčasnosti je umožnené novou sústavou riadenia poľnohospodárstva. A opačne. Abstraktný prístup k teórii tried, na základe formalistických úvah, nechce vidieť konkrétnu existenciu triedy socialistického družstevného roľníctva — podceňuje roľníctvo, umožňuje ospravedlňovať pasívne prvky u družstevného roľníctva, ktoré vyplývajú z dogmatických chýb minulosti, hlavne v nedosiahnutí výraznejšieho charakteru u družstevného vlastníctva. Mnohí družstevníci ho chápali ako fikciu

a „taktizovanie“ zo strany štátu. Naša strana vyvodzuje z chýb dôsledky. XIII. sjazd KSČ dáva líniu vytvárania predpokladov pre iniciatívu družstevného roľníctva, tiež uznáva, že existujú u nás socialistické triedy.

Väčšia politická aktivita družstevného roľníctva by mala kladný vplyv na jeho ekonomické postavenie a prispela by k odstraňovaniu triednych rozdielov medzi robotníctvom a roľníctvom. Náš prístup je teda priamo protikladný Dahrendorfovej teórii tried a triedneho konfliktu, ktorá definuje triedy predovšetkým podľa politickej moci a vedie ku „zväčneniu“ triednej spoločnosti.

To však neznamená, že by družstevnému roľníctvu nemalo byť umožnené zvyšovanie účasti na politickej moci pokiaľ sa týka riadenia poľnohospodárstva. Práve naopak. Podľa nášho názoru približovanie dvoch foriem socialistického vlastníctva, ktoré sa uskutočňuje v novej sústave riadenia cestou budovania agroindustriálneho komplexu, kde dôležitým článkom budú medzidružstevné podniky, si to zákonite vynucuje. Je treba hľadať ďalšie cesty, aby pri riadení poľnohospodárskej výroby malo hlavnú váhu progresívne jadro socialistického družstevného roľníctva a poľnohospodárskej inteligencie.

Došlo dne 25. 7. 1967

Literatura

1. BAUMAN, Z.: Sociologie. Praha, 1965: 187-193. — 2. BAUMAN, Z.: Sociální struktura socialistické společnosti (na pozadí přeměn třídní struktury v lidovém Polsku). = In: Sociální struktura socialistické společnosti. Praha, 1966: 198. — 3. GERGEL, M.: Ekonomické premeny družstevného roľníctva. Vznik triedy socialistického družstevného roľníctva na Slovensku. = Záverečná zpráva výskumnej úlohy, VŠP, PEF, 1966: 24. — 4. HEGEDŮS, A.: Strukturální model socialistické společnosti a společenské rozvrstvení. = In: Sociální struktura socialistické společnosti. Praha, 1966: 185. — 5. HIRSZOVICZOVÁ, M.: Formální a neformální aspekty organizačních struktur. = In: Sociální struktura socialistické společnosti. Praha, 1966a: 349-362. — 6. HIRSZOVICZOVÁ, M.: Sociologické konfrontácie. Bratislava, 1966b: 193-195. — 7. JANIČIJEVIĆ, M.: Teoreticko-metodologické problémy zkoumání sociální stratifikace lokálních společenských skupin v Jugoslávii. = In: Sociální struktura socialistické společnosti. Praha, 1966: 218-219. — 8. KALUŽÁK, M.: Vznik triedy socialistického družstevného roľníctva na Slovensku — ideologické premeny družstevného roľníctva. = Záverečná zpráva výskumnej úlohy VŠP — PEF, 1966: 155. — 9. KLOFÁČ, J.: O rozporech ve společnosti. Praha, 1962: 210. — 10. Kolektiv: Změny v sociální struktuře Československa a dynamika sociálně politického vývoje. Praha, 1967: 40. — 11. KOSÍK, K.: Třídní a reálná struktura společnosti. = „Filosofický časopis“, 5, 1958. — 12. KRAVČENKO, I. I. - FADDEJEV, E. T.: O socialnoj strukture sovětskogo občestva. = „Voprosy filosofiji“, 5, 1966. — 13. LENIN, V. I.: Sobrané spisy 1. Bratislava, 1953: 362, Praha, 1951: 428. — 14. LENIN, V. I.: Sobrané spisy 29. Bratislava, 1954: 374, Praha, 1955: 415. — 15. LENIN, V. I.: Vybrané spisy II. Bratislava, 1952: 512, Praha, 1951: 415. — 16. LIPTÁK, J.: Nielen brat — dávať. = „Kultúrny život“, 15, 1966. — 17. MARX, K. - ENGELS, B.: Vybrané spisy 1. Bratislava, 1952: 295, Praha, 1950: 338. — 18. REŽNÝ, K.: Zvláštnosti formovania triedy socialistického družstevného roľníctva na Slovensku. = Kandidátska práca, 1965, príloha: 28. — 19. SZCZEPAŃSKI, J.: Základní sociologické pojmy. Praha, 1966: 133. — 20. ŠTASTNÝ, Z.: Politické triedne premeny. Vznik triedy socialistického družstevného roľníctva na Slovensku. = Záverečná zpráva výskumnej úlohy VŠP-PEF, 1966: 82-83. — 21. TAUBER, J.: Kdo žije na vesnici. Č. Budějovice, 1965. — 22. TAUBER, J.: Specifický charakter vědecko-technické revoluce a účinné formy řízení zemědělského pokroku. = Referát na sjazdu Čs. sociologickej spoločnosti, november, 1966. — 23. TAUBEROVÁ, V.: Sociální důsledky industrializace zemědělství. = In: Křenek F. a kol. Úvod do sociologie vesnice a zemědělství. I. Brno, 1966. — 24. TJAGUŇENKO, L.: Některé problémy rozvoje jugoslávského zemědělství. = „Politická ekonomie“, 1964: 573. — 25. WIATR, J. J.: O sociologii. Bratislava, 1964: 140. — 26. Statistická ročenka ČSSR, 1961: 336. — 27. Statistická ročenka ČSSR, 1962: 226. — 28. Statistická ročenka ČSSR, 1963: 233. — 29. Statistická ročenka ČSSR, 1964: 239.

социалистического кооперативного крестьянства в ЧССР

Статья занимается проблематикой социальных классов при социализме и ее отражением на сельском хозяйстве в ЧССР. Исходной является марксистская концепция общественного класса. Подчеркивается роль категории разделения труда в качестве основного классового разделения, рассматриваются аргументы за и против наличия классов при социализме, взгляды на т. наз. внутриклассовые различия у кооперативного крестьянства, попытка модели кооперативного крестьянства в качестве класса.

Далее характеризуется неправильное понимание кооперативной собственности в прошлом, выражается вопрос общественного представления крестьянства о собственном существовании. В чехословацких условиях наличие класса социалистического кооперативного крестьянства оправдало себя в качестве подходящего орудия отмирания классовых рамок. Там, где испытываются трудности в сельском хозяйстве, в этом неповинны классовые рамки кооперативного крестьянства, но скорее наоборот, несоздание условий в прошлом, которые позволили бы развитие полной инициативы кооперативного крестьянства в качестве класса. Понятие класса социалистического кооперативного крестьянства имеет в социологическом исследовании познавательную ценность и является также и теоретической основой для практического приложения политической активности кооперативного крестьянства, что в настоящее время позволяет наличием новой системы руководства в сельском хозяйстве.

Текст к таблицам

I. Стоимость основных производственных средств на 1 га в ЕСХК

II. Удельный вес ЕСХК и госхозов в % в товарной сельскохозяйственной продукции и в отчислениях в центральные фонды

III. Средняя месячная оплата труда в кронах членов и работников ЕСХК в районе Нитра (Гергель 1967 г.)

On the Methodological Problems of the Investigation of the Existence of Class of Socialist Co-operative Farmers in Czechoslovakia

This paper deals with the problems of social classes in socialism and with their application in agriculture in Czechoslovakia. As a basis serves the Marxist conception of the social class. Stress has been laid on the importance of the categories of division of work as a basis of class division, there is a discussion on arguments for and against the existence of classes in socialism, views are given regarding the so-called intra-class differences between co-operative farmers, and a model of co-operative farmers as a class has been attempted.

There is a characterization of the incorrect notion of co-operative ownership applied in the past, and the problem of the social picture of the existence of farmers is being examined. Under the conditions existing in Czechoslovakia the existence of the class of socialist co-operative farmers has proved satisfactory as a suitable instrument for the dying away of the class frame. Where there occur difficulties in agriculture, this has not been caused by the class frame of the co-operative farmers, but rather to the opposite, by the failure to create conditions in the past that would make possible the full initiative of co-operative farmers as a class. In the sociological investigation the notion of the class of socialist co-operative farmers is of a distinctive value and serves also as theoretical basis for the practical releasing of the political activity of co-operative farmers, which, at the present time, has been made possible by the new system of management applied in agriculture.

Text to the tables

I. The value of the basic capital goods per 1 hectare in Unified Agricultural Co-operatives

II. The percentage of the share of Unified Agricultural Co-operatives and State farms in the agricultural market production and State farms in the agricultural market production and in the deliveries to central funds

III. The average monthly remunerations in Kčs of members and employees of Unified Agricultural Co-operatives in the Nitra district (Gergel' 1967)

Adresa autora:

Karol Režný, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, katedra marxistickej filozofie a vedeckého komunizmu, Nitra
